

อิทธิพลอิสลามต่อวัฒนธรรมมลายูจังหวัดชายแดนภาคใต้

Islamic Influence on Malay-Muslim Culture in Southern Border Provinces

นุมาน หะยิมะแซ¹

Numan Hayimasae¹

(Received: June 12, 2023; Revised: Dec 06, 2023; Accepted: Dec 12, 2023)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการการเข้ามาของอิสลาม รูปแบบของอิทธิพลที่เข้ามาที่มีผลต่อการเปลี่ยนในสังคม ผลกระทบจากการเข้ามาของศาสนาอิสลามและการนำหลักการศาสนาอิสลามมาปฏิบัติใช้และศรัทธา การตอบสนองจากวัฒนธรรมและความเชื่อดั้งเดิม และการประนีประนอมของวัฒนธรรมมลายูดั้งเดิมต่อหลักการศาสนาอิสลาม การเข้ามาของอิสลามในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 10 เป็นต้นมาได้สร้างกระแสและการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาต่อระบบวัฒนธรรมที่สั่งสมมาจากอิทธิพลศาสนาพุทธ ฮินดู และพราหมณ์ ทั้งในเชิงรูปธรรมและนามธรรม คำสอนของศาสนาอิสลามที่มีความละเอียดอ่อนและมีรายละเอียดประเด็นปลีกย่อยต่าง ๆ ที่สามารถเข้าถึงสังคม การเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา และวิถีความเป็นอยู่ของผู้คนในภูมิภาคนี้ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาติพันธุ์มลายู การน้อมรับในศาสนาอิสลามได้ล่อลอมให้เกิดอารยธรรมใหม่ที่เรียกว่า อารยธรรมมลายู-อิสลาม (Malay-Islamic Civilization) แทนที่อารยธรรมฮินดู-พุทธ คำสอนอิสลามยังได้เสริมสร้างความเกี่ยวโยงอย่างแน่นแฟ้นกับโลกมุสลิม โดยเฉพาะในดินแดนอันเป็นศูนย์กลางศาสนาอิสลามและจุดเริ่มต้นของศาสนาอิสลาม กล่าวคือ ดินแดนต้องห้ามทั้ง 2 แห่งที่เรียกสั้น ๆ ว่า “ฮารอมัยน์” หรือเขตต้องห้ามทั้งสองแห่ง พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ยาวนาน พื้นฐานผู้คนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ แม้จะเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทยมาตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 20 จังหวัดชายแดนภาคใต้ก็ถูกนับรวมเป็นส่วนหนึ่งของภูมิภาคมลายู (Nusantara) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากการเข้ามาของอิสลามจึงดำเนินไปไม่ต่างจากพื้นที่อื่น ๆ ในภูมิภาค และได้สร้างสรรค์สังคมที่มีการนับถือศาสนา ความเชื่อและนิยามที่แตกต่างกัน และความเป็นชาติพันธุ์มลายูที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตน สามารถสร้างรูปแบบการดำเนินชีวิตที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่แตกต่างกันทั้งในประเทศไทยเองและมุสลิมในอาเซียน

¹ สาขาภาษามลายูและมลายูศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

¹ Department of Malay Language and Malay Studies, Prince of Songkla University, Pattani Campus

(Corresponding author / Email : hayimas@hotmail.com)

คำสำคัญ: อิทธิพลอิสลาม วัฒนธรรมมลายู จังหวัดชายแดนภาคใต้

ABSTRACT

This article aims to study the brief historical development the coming of Islam, aspects of influential pattern making change in Malay-Muslim society in Nusantara. The impact of the arrival of Islam and the implementation of Islamic principles and faith responses from traditional cultures and beliefs and their compromise to the tenet of Islam. The arrival of Islam in Southeast Asia from the 10th century onwards has created many trends and changes in cultural systems built on concrete and abstract influences of Buddhism, Hinduism and Brahmanism. Islam comes with teaching and guidance to the various aspects of human life namely society, politics, economy, education and the way of life of the people in this region. The acceptance of Islam has tempted the creation of a new civilization known as Malay-Islamic Civilization (Malay-Islamic Civilization) replacing Hindu-Buddhist civilization Islamic teachings have also forged a strong connection with the Muslim world especially in the lands that are the center of Islam and the beginning of Islam, that is, the two forbidden territories, known as "Haramayn" or the two forbidden land. Southern border provinces has a long journey of history traced back to the early 1st century. Although this area is now as a part of the Thai state, the southern border provinces were included as part of the Malay world (Nusantara). The social change from the arrival of Islam thus proceeded like any other area. in the region and has created a religious society different beliefs and sects and a unique Malay ethnicity can create a lifestyle that is the identity of Muslim communities in the three southern border provinces that are different both in Thailand and Muslims in ASEAN.

Keywords: *Islamic Influence, Malay Culture, Southern Border Provinces*

บทนำ

ก่อนการเข้ามาของอิสลามในภูมิภาคมลายู (Malay Archipelago) ซึ่งมีพื้นที่ครอบคลุมตั้งแต่คอคอคกระในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ปัจจุบัน คาบสมุทรมลายูจนถึงเกาะสิงคโปร์ หมู่เกาะอินเดียน-ฮอลแลนด์ หรือ อินโดนีเซียปัจจุบัน บอร์เนียว และฟิลิปปินส์ ผู้คนในกรอบพื้นที่นี้ผ่านพ้นช่วงเวลาของการรับความเชื่อทั้งการเชื่อในภูมิผีปิศาจ ศาสนาฮินดู พุทธและพราหมณ์ ก่อนจะมารับนับถือศาสนาอิสลามนับตั้งแต่ศตวรรษที่ 10 เป็นต้นมา เช่นเดียวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ หรือ อดีตราชอาณาจักรปาตานีและลังกาสุกะตามลำดับ ร่องรอยความเชื่อดังกล่าวยังคงมีให้เห็นจนถึงปัจจุบันทั้งการค้นพบเมืองเก่า ณ หมู่บ้านจาละ และการรับเอาความเชื่อและวัฒนธรรมที่ตกทอดกันมาของผู้คนมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งบางอย่างได้พยายามผสมผสานกับหลักความเชื่อและการปฏิบัติศาสนกิจ

บทความชิ้นนี้พยายามนำเสนอบทบาทของศาสนาอิสลามต่อการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมดั้งเดิม ซึ่งมีทั้งการปฏิเสธทั้งหมด การรับมาบางส่วน และการการปรับให้ถือเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิตผู้คนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมมลายู เช่นเดียวกับพื้นที่ละแวกใกล้เคียง โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐทางตอนเหนือของประเทศมาเลเซีย การเปลี่ยนแปลงที่ปรากฏในจังหวัดชายแดนภาคใต้ หรือตอนเหนือของมาเลเซียย่อมมีผลกระทบกันและกัน อย่างไรก็ดีตามภาพรวมศาสนาอิสลามได้สร้างการเปลี่ยนมหาศาลต่อพื้นฐานทางวัฒนธรรมทั้งในเรื่องภาษา กิจวัตรประจำวัน การศรัทธาและความเชื่อ และการเกิดสถาบันการศึกษาโดยเฉพาะสถาบันการศึกษาเอกชนซึ่งมีส่วนสำคัญในการหล่อหลอมเยาวชนมาจนถึงปัจจุบัน

กรอบแนวคิด

วิธีการวิจัยได้นำข้อสรุปจากผลการศึกษาวิจัยที่ผ่านมาจากนักประวัติศาสตร์และผู้เชี่ยวชาญด้านอิทธิพลของอิสลามต่อผู้คนในภูมิภาคมลายู 2 ท่าน คือ ศรีศักร วัลลิโภดม (2550) และ al-Attas, S. N. (1972) ในงานของศรีศักร วัลลิโภดม เรื่อง “เล่าขานตำนานเมืองใต้” ระบุว่า การเผยแผ่ของศาสนาอิสลามและการเข้ารับศาสนาอิสลามของกษัตริย์พะงูนี ในช่วงกลางค.ศ. ที่ 15 ได้นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงในขั้นเริ่มต้นอย่างน้อย 5 ประการด้วยกัน คือ 1) การเปลี่ยนแปลงด้านความเชื่อ 2) การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและวิถีชีวิต 3) การย้ายเมืองจากที่เดิม อันเป็นที่ตั้งของเมืองลังกาสุกะในอดีต (บริเวณบ้านประแวและจาละในปัจจุบัน) มา ณ พื้นที่ศูนย์กลางแห่งใหม่คือชายฝั่งทะเลเพื่อละทิ้งถิ่นเดิมที่เป็นศูนย์กลางทางศาสนาแบบฮินดู-พุทธ 4) การขยายตัวของศาสนาอิสลามที่มาพร้อมกับพ่อค้าชาวอาหรับและเปอร์เซีย และ 5) การกำเนิดสถาบันการศึกษา (ศรีศักร วัลลิโภดม และคณะ, 2550) ส่วนงานของ al-Attas, S. N. เรื่อง “Islam dalam Sejarah dan Kebudayaan Melayu” ระบุว่า การเข้ามาของอิสลามได้เดินทางเข้ามาพร้อมกับคำสอนศาสนาและอารยธรรมที่ปรากฏในคำสอนศาสนาทั้งจากคัมภีร์อัล-กุรอาน และอัล-หะดีษ จากแหล่งที่มาของศาสนาอิสลามทั้งสองได้สะท้อนออกมาเป็นรูปแบบแห่งการดำเนินชีวิตทั้งระบบ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม และทั้งเพื่อโลกนี้และเพื่อโลกหน้า ตามทัศนะของ al-Attas, S. N. แล้ว การเข้ามาของศาสนาอิสลามในภูมิภาคมลายู-อินโดนีเซีย (Malay-Indonesian Archipelago) ได้นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงมากมาย สำคัญในศาสนาอิสลามและสิ่งปลีกย่อยในอิสลาม ได้แทรกซึมเข้าไปสู่ระบบการดำเนินชีวิต และอารยธรรมมลายู-อินโดนีเซีย และที่สำคัญก็คือ การเข้ามาของอิสลามได้ทำให้โลกมลายู-อินโดนีเซีย ได้เริ่มต้นสู่ยุคสมัยใหม่ (Modern Era) ท่านได้ระบุว่า (al-Attas, S. N., 1972)

..... และเช่นกันการเข้ามาของศาสนาอิสลามในโลกมลายู-อินโดนีเซียต่างถูกมองในฐานะ การเข้ามาของยุคใหม่ในประวัติศาสตร์ของมัน แน่นนอนที่สุด (อิสลาม) ได้มาโดยการนำเอาแนวคิดแห่งหลักเหตุผล และความรู้ทางความคิด (Aqliyah) และนำเอาระบบทางสังคมบนพื้นฐานของความอิสราฟขั้นพื้นฐานของมนุษย์ และปัจเจกบุคคล คุณค่าแห่งความยุติธรรม และจรรยาใน

สาระของคุณค่าทางศาสนาและคุณค่าทางจิตวิญญาณ ทั้งหมดได้หล่อหลอมให้เป็นรากอัน
แข็งแกร่งของต้นไม้ที่อยู่ใต้พื้นดิน ศาสนาอิสลาม ได้นำมาซึ่งหลักเหตุผลและปัญญา ให้กับชน
ชั้นขุนนาง ชนชั้นกลาง และประชาชนทั้งหมด สภาพการณ์เหล่านี้สามารถสะท้อนได้จากกฎเกณฑ์
ทางศาสนาที่ทรงอิทธิพลหลายอย่างในประเด็นของปรัชญา และอภิปรัชญา

จากข้อสรุปของผู้ชำนาญการทั้ง 2 ท่าน ได้นำมาเป็นข้อสรุปในบทความนี้ว่า การเข้ามาของ
อิสลามนั้นได้สร้างการเปลี่ยนแปลงมากมาย แต่มิใช่ทั้งหมดที่เป้าหมายของหลักการศาสนาอิสลาม
ข้อสรุปดังกล่าวประกอบด้วยประเด็น การเปลี่ยนแปลงด้านความเชื่อ การได้มาซึ่งภาษามลายูอักษรยาวี
การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและวิถีชีวิต

ผลการวิจัย

วัฒนธรรมกับศาสนาอิสลาม

วัฒนธรรมมีความหมายที่กว้างขวางมาก มีผู้ให้คำนิยามแยกไปตามสาขาวิชาที่ตนเรียนรู้มา เช่น
ให้ความหมายว่า เป็นสิ่งที่ดำรงและเป็นเลิศในสังคม เช่น คนตรีที่มีความไพเราะ ภาพที่มีชื่อเสียง
จิตรกรรมที่สวยงาม การกระทำที่ถูกกาลเทศะ เป็นต้น ความหมายนี้มีความสอดคล้องกับศัพท์ที่ว่า วัฒนธรรม
ซึ่งหมายถึงความเจริญ ฉะนั้นจึงมักจะมีผู้กล่าวถึงบุคคลที่มีรสนิยมสูง ประพฤติตนตามแบบฉบับที่ดีงาม
ของสังคม ว่ามีผู้ที่มีวัฒนธรรม วัฒนธรรมในความหมายนี้เป็นการแยกแยะการกล่าวถึงเรื่อง หรือส่วน
ต่างๆ ของวัฒนธรรม (Traits) ของวัฒนธรรมเท่านั้น ในทางสังคมศาสตร์ ความหมายของวัฒนธรรมมี
ขอบเขตกว้างขวางมาก ศาสตราจารย์ เฮิร์สโค-วิชส กล่าวว่า “วัฒนธรรม คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่
มนุษย์สร้างขึ้น” (Culture is the man made part of the environment) ซึ่งก็หมายความว่า วัฒนธรรมมี
ความหมายกว้างขวางเกินจริยศาสตร์ ศุนทรียศาสตร์ และขนบธรรมเนียมประเพณี (แหล่งเดียวกัน)

เมื่อวัฒนธรรมมีความเกี่ยวข้องกับคน ซึ่งเชื่อมต่อกับ ความเชื่อ ค่านิยม และบรรทัดฐานของ
สังคม วัฒนธรรมของคนแต่ละสังคมย่อมมีความแตกต่างกัน วัฒนธรรมล้านนา ย่อมแตกต่างจาก
วัฒนธรรมลาว วัฒนธรรมชาวเขา ย่อมแตกต่างจากวัฒนธรรมชาวเล และวัฒนธรรมคนชนบท ย่อม
แตกต่างกับวัฒนธรรมคนเมือง ดังนั้นเป็นต้น ความแตกต่างทางวัฒนธรรมดังกล่าวไม่ได้เป็นที่มาของความ
ขัดแย้งกัน แต่เป็นสิ่งที่สร้างสรรค์ ในการที่จะเรียนรู้ความแตกต่างของกันและกัน

คำสอนศาสนาอิสลามได้มีอิทธิพลอย่างมากต่อกระบวนการใช้ชีวิต และวัฒนธรรมความเป็นอยู่
ของประชาชน อิทธิพลของศาสนาอิสลามถูกแทรกซึมเข้าไปในพฤติกรรม และความคิดของคนมลายู
เกือบทุกด้านไป ความเป็นอยู่และการใช้ชีวิตประจำวัน การบริโภค การศึกษาหาความรู้การแต่งกาย ที่อยู่
อาศัย และการใช้ภาษาล้วนมีส่วนเกี่ยวข้องกับหลักการและคำสอนศาสนาอิสลาม

การเปลี่ยนแปลงด้านความเชื่อ

ก่อนเข้ามาของอิสลาม ชาวมลายูมีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์และพลังอำนาจที่สถิตอยู่ในสรรพสิ่ง (Dynamism) โดยเชื่อว่า ทุกอย่างจะมีพลังลึกลับเฉพาะตน ที่มีอิทธิพลต่อชีวิตของมนุษย์ทั้งด้านบวกหรือด้านลบ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มนุษย์เคารพบูชาสิ่งเหล่านั้น (Animism) นอกจากนี้ ชาวมลายูในสมัยนั้นยังมีความเชื่อและบูชาวิญญาณบรรพบุรุษ ภูตผีปีศาจตลอดจนความเชื่อในจ้าวที่ต่างๆอาทิภูเขา ต้นไม้ แม่น้ำลำคลอง ทะเล พืชพันธุ์ ผืนดิน ซึ่งต่อมาผู้คนในภูมิภาคนี้ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธ – ฮินดู ที่เริ่มมีบทบาทในค.ศ.ที่ 4 และ 5 และเผยแพร่อีกกว้างขวางจนกลายเป็นต้นกำเนิดของอารยธรรมพุทธ-ฮินดูในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในเวลาต่อมา (Muhammad Lazim Lawei, 2005)

คำสอนของอิสลามตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อในเอกภาพของอัลลอฮ์ การปฏิเสธพระเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย พร้อมทั้งยืนยันและยอมรับที่จะมอบความภักดีต่ออัลลอฮ์เพียงองค์เดียวเท่านั้น อิสลามปฏิเสธทุกพฤติกรรมที่นำไปสู่การตั้งภาคีกับอัลลอฮ์ โดยถือว่าการตั้งภาคีกับอัลลอฮ์ในทุกรูปแบบนั้น เป็นอหิมาบาปที่ทำให้ความเป็นมุสลิมกลายเป็นโมฆะโดยปริยาย

การประกาศตัวเป็นมุสลิมจึงเปรียบเสมือนการประกาศถึงความเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อต่างๆที่
ได้กล่าวมาข้างต้นสู่ความเชื่อในความเอกภาพของอัลลอฮ์ที่ปราศจากการตั้งภาคีในทุกรูปแบบ

ภาษาอาหรับ ตัวเขียนยาวี

การเข้ามาของศาสนาอิสลามได้เสริมสร้างอารยธรรมใหม่ๆ หลายอย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน
ระยะเริ่มต้น สิ่งที่เห็นได้ชัดเจนมากที่สุดก็คือ การเปลี่ยนแปลงในระบบการใช้ภาษามลายู จากการนำเอา
ภาษาอาหรับและตัวเขียนอาหรับและตัวเขียนภาษาเปอร์เซียบางตัว นำมาใช้ร่วมกันเรียกว่าตัวเขียนยาวี
แต่ยังคงไว้ซึ่งการเรียกชื่อต่างๆ ในภาษามลายู แต่ความเป็นภาษามลายูถูกพัฒนาผ่านการนำตัวอักษร
ดังกล่าวจนสามารถเป็นภาษาหลักในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

การเผยแพร่อิสลามได้นำมาซึ่งการใช้ภาษาอาหรับอันเป็นภาษาอัลกุรอานและอัลหะดีษอย่างกว้างขวาง ภาษามลายูดั้งเดิมที่ยืมตัวเขียน pallava และ kawi และตัวอักษรอาหรับมาใช้ ตัวเขียนยาวิ (Jawi) ได้รับการประยุกต์ใช้จากตัวอักษรในภาษาอาหรับและภาษาเปอร์เซีย คำว่ายาวิเองสำหรับชาวอาหรับแล้ว โดยเฉพาะชาวอาหรับในมัลกะฮฺใช้เรียกคนมลายูและอินโดนีเซียมาจนถึงปัจจุบัน นักเขียนอาหรับเองก็ระบุและใช้คำว่ายาวิเพื่อเรียกคนในแถบนี้รวมถึงงานเขียนของอิบนุบาฏฏาะฮฺในหนังสือของท่าน อัล-ริสฎะฮฺ ที่เรียกผู้คนในเกาะสุมาตราว่าเป็น al-Jawah ดังนั้นชาวอาหรับเข้าใจโดยภาพรวมทั้งหมดว่าทั้งคนมลายู และคนอินโดนีเซียว่าคนในสัญชาติยาวาฮฺ หรือ ยาวิ และเรียกตัวเขียนว่ายาวิ ตัวเขียนอาหรับทั้งหมด 29 ตัวอักษรบวกกับตัวอักษรที่ไม่ใช่อาหรับอีก 5 ตัวที่คนมลายูสร้างขึ้นมาเอง 5 ตัวอักษรดังกล่าวประกอบตัว ڤ ج ف ك غ เพื่อให้สอดคล้องกับการออกเสียงและการใช้คำในภาษามลายู อย่างไรก็ตามทัศนคติของอุมัร อาวัง แล้ว ยังได้ระบุเพิ่มเติมว่าที่จริงแล้วตัวอักษร ڤ และ ك เป็นตัวอักษรในภาษาเปอร์เซีย เนื่องจากเป็นตัวอักษรที่มีการใช้อยู่ในภาษานี้ และภาษาเปอร์เซียมีอิทธิพล

พอสมควรในการใช้ภาษาท้องถิ่นในอินเดีย และในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แม้แต่ในภาษามลายูเอง ตัวอย่างที่เห็นได้ศึกษาได้จากงานเขียนของฮัมซะฮ์ ฟันซุรี (Hamzah Fansuri) อุละมาฮ์สายซุฟีที่เขียนและแปลงานด้านปรัชญาจากอิบน์อะรอบี๊ งานเขียนของทำในรูปแบบของกลอนและกวีในภาษามลายู เช่น อัซรอร์ อัลอะริฟีน (Asrar al-Arifin/ ความลับของผู้ชาญฉลาด) ชาร็อบ อัลอะซิกีน (Sharab al-Asyikin/ เครื่องดื่มของผู้ที่ชื่นชอบ) ซินัต อัลมุวาฮิดีน (Zinat al-Muwahidin/ สุนทรีวิสัยของผู้รักเอกภาพ) งานเขียนเหล่านี้ทรงคุณค่าทั้งในเชิงเนื้อหา และภาษามลายูอันเป็นต้นแบบของการเขียนภาษามลายูอักษรยาวีมาจนถึงปัจจุบัน (Makmur Haji Harun. *et al.*, 2018)

อิทธิพลของอิสลาม และตัวเขียนอาหรับทำให้ภาษามลายูได้รับการพัฒนาและการแผ่ขยายของศาสนาอิสลามอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว หลายคำจากภาษาอาหรับ ทั้งที่ถูกปรับมาให้เป็นมลายูและการทับศัพท์มาโดยตรง เป็นให้เป็นประโยชน์ในการถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจทางศาสนา งานเขียนที่มีสาระสำคัญด้านศาสนาถูกเขียนและตีพิมพ์เผยแพร่ออกมาจนทำให้ภาษามลายู กลายเป็นภาษาหลักในภูมิภาคนี้ หรือ ที่เรียกว่า Lingua Franca การนำเอาศัพท์ภาษาอาหรับมาเป็นภาษามลายูทำให้เกิดการใช้ภาษานี้เพื่ออธิบายศาสนาต่างๆด้านกฎหมาย จริยธรรม เทววิทยา ปรัชญา และเตาเซาฟ

ซีกดาอุด บินอับดุลลอฮ์ อัล-ฟาฏอนีย์ ถือเป็นหนึ่งในบุคคลแรกๆ ที่มีบทบาทสำคัญในการปรับเปลี่ยนภาษาอาหรับเป็นภาษามลายู และการใช้เทคนิคต่างๆในการทับศัพท์ภาษาอาหรับมาเป็นยาวิ โดยสามารถศึกษาได้จากงานเขียนของท่านที่มีอยู่มากกว่า 50 เล่มจากหลากหลายสาขาวิชาด้านศาสนา (Darwish Harahap, 1992) งานเขียนในยุคแรกๆส่วนใหญ่เป็นงานเขียนด้านศาสนาเล่มขนาดเล็ก หรือ ที่เรียกว่า “รีซาละฮ์” เริ่มจากการเขียนงานด้านศาสนบัญญัติ การกล่าวปฏิญาณตนและเจ๋อนใจ การละหมาด การถือศีลอด การจ่ายทาน (ซะกาต) และการประกอบพิธีฮัจญ์ แต่เมื่อผู้นับถืออิสลามเริ่มเข้าใจเป็นเบื้องต้นแล้ว งานเขียนในยุคต่างๆจึงสามารถเข้าถึงรายละเอียดมากขึ้น (Darwish Harahap, 1992)

การกำเนิดสถาบันการศึกษา และศูนย์กลางการศึกษาอิสลาม

การศึกษาแบบเดิมที่สามารถแยกออกเป็น 2 แหล่งด้วยกัน แหล่งแรกก็คือ การศึกษาและถ่ายทอดความรู้ผ่านครอบครัว กล่าวคือการสอนและฝึกฝนผ่านพ่อแม่ หรือคนเฒ่าคนแก่ให้กับชนรุ่นหลัง สาระที่สอนมักเน้นในเรื่องงานฝีมือ ศิลธรรม จรรยาบรรณ ศีลปะการต่อสู้ สมุนไพรและยารักษาโรค เป็นต้น ขณะที่อีกแหล่ง ก็คือ การสอนในราชวังที่มีผู้เรียนเป็นบุตรหลานชนชั้นสูง ซึ่งรวมถึงโอรสและธิดาของสุลต่าน และบุตรสาวบรรดาขุนนางในราชวัง ในการศึกษาอิสลามในยุคแรกเองก็เริ่มมาตั้งแต่ในราชวังก่อน โดยทางราชวังจะแต่งตั้งผู้รู้ทางศาสนาเป็นปราชญ์ประจำราชสำนัก ที่จะมามีบทบาทในการเผยแผ่ศาสนาอิสลามและหลักการอิสลามให้กับคนในราชวังและประชาชน ในยุคแรกจึงสามารถเห็นปราชญ์มุสลิมหลายท่านเป็นปราชญ์ประจำรัฐต่างๆ อย่างเช่น สุลต่านมันซูร ซาห์ แห่งมะละกา มีเมอลานา อาบูบักร์ สุลต่านมูดา มะฮูโกดา อาลัม แห่งอาเงีฮ์ มีซมซุดดิน อัล-ซุมัตรานีย์ สุลต่านอาลาอุดดิน ร็อยฮ์ ซาห์ แห่งยะโฮร์ มีตม ศรี ลานัง เป็นปราชญ์ และสุลต่านอิสมาแอล ซาห์แห่งปาตานีมีเชค ซาฟิอุดดิน เป็น

ปราชญ์ประจำราชสำนัก เป็นต้น ดังนั้นราชวังถือเป็นศูนย์กลางของผู้ที่มีความรู้ความสามารถ และปวงปราชญ์คนสำคัญ และราชวังได้ทำหน้าที่สำคัญในฐานะเป็นศูนย์กลางการเผยแผ่อิสลามอีกด้วย

การเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาของอิสลามได้ขยายเพิ่มมากขึ้นมาเป็นการศึกษาใน ศาสนสถาน โดยเฉพาะสุเหร่า และมัสยิด เช่นที่เกิดขึ้นในปาไซ ตามคำบันทึกของอิบน์บาฏูเญาฮ์ (1345/ 46) ที่ระบุว่า ปาไซเป็นส่วนหนึ่งของโลกมลายูในยุคแรกที่ใช้มัสยิดให้อยู่ในฐานะสถานที่ประกอบศาสนกิจและการศึกษาอิสลาม การสอนอิสลามในมัสยิดนั้นจะสอนกับเด็ก ๆ ในช่วงเวลากลางวัน โดยการสอนเด็ก ๆ นั้นจะเน้นการอ่านอัลกุรอานให้ถูกต้องตามหลักการอ่าน (Tajwid) และการสอนศาสนบัญญัติอย่างง่าย ขณะที่ในช่วงกลางคืนจะสอนกับกลุ่มผู้ใหญ่ในรูปแบบของ “halaqah” หรือ รายล้อมวง โดยมีผู้สอนเป็นจุดศูนย์กลาง

การก่อตั้งระบบปอเนาะและระบบมัดราซะฮ์ในฐานะเป็นศูนย์กลางการศึกษาอิสลาม ปอเนาะถือเป็นแหล่งเรียนรู้ทางศาสนาอิสลามที่สำคัญ โดยเฉพาะในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีปอเนาะที่สำคัญๆ หลายแห่งที่เกิดขึ้นมาพร้อมๆ กับการเกิดผู้รู้ทางศาสนาใหม่ๆ ทั้งที่ได้ผ่านระบบการศึกษาปอเนาะในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เอง หรือการศึกษาเพิ่มเติมในมกเกฮ์และมาดีนะฮ์ หรือที่เรียกกันว่า “haramayn” ระบบการศึกษาปอเนาะได้รับการท้าทายครั้งสำคัญในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 เมื่อระบบมัดราซะฮ์ได้รับการสถาปนาขึ้นมา นักเรียนจากประเทศไทยที่ไปเรียนในฮารามัยน์ โดยเฉพาะในมกเกฮ์ในช่วงปลายและต้นศตวรรษที่ 20 ได้รับประสบการณ์การศึกษาอิสลามแบบใหม่ คือ ระบบมัดราซะฮ์ ที่แม้โดยสาระส่วนใหญ่ของศาสตร์และตำรับตำรายังคงเป็นแบบเดิมอย่างที่นักเรียนรุ่นเก่าๆ ที่ผ่านการเรียนมา แต่ระบบมัดราซะฮ์มีความแตกต่างในแง่ของการนำเสนอ การสร้างสื่อการสอน และการทดสอบเพื่อประเมินความสามารถของนักเรียน จนสามารถเลื่อนระดับการเรียนสูงขึ้นได้ นอกจากนี้ยังมีระบบมัดราซะฮ์ ยังได้นำความรู้สมัยใหม่เสริมเข้ามาด้วย เช่น วิชาวิทยาศาสตร์ ภาษาต่างประเทศ ภูมิศาสตร์ จิตวิทยา และการเรียนการสอน เป็นต้น มัดราซะฮ์ยังได้ผนวกกิจกรรมอื่นๆ เข้ามาด้วย อย่างกิจกรรมระหว่างนักเรียนกันเอง เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้การทำงานร่วมกัน และการแสดงออก

ระบบมัดราซะฮ์ หรือ อาจเรียกว่า เป็นระบบโรงเรียนที่เริ่มได้รับการสถาปนาในมกเกฮ์เป็นครั้งแรกโดยชาวอินโดนีเซียที่เรียกว่า มัดราซะฮ์เซลาดิยะฮ์ และต่อด้วยการสถาปนามัดราซะฮ์อัลฟาตฺฮ์ ทั้งสองมัดราซะฮ์นี้จะยังไม่มีนักเรียนจากไทยเข้าไปศึกษา แต่อย่างน้อยนักเรียนที่ได้ไปฮารามัยน์ในระยเวลานั้นก็ได้รู้จักระบบมัดราซะฮ์แล้ว ระบบมัดราซะฮ์สำหรับคนไทยเพิ่งจะได้รับการนิยมนในช่วงทศวรรษที่ 1930 เมื่อคนมลายูได้รวมตัวคนอินโดนีเซีย หรือที่ชาวอาหรับเรียกว่าชาวยาวาฮ์ หรือ ยาวี เปิดระบบมัดราซะฮ์ขึ้นมาเอง โดยตั้งชื่อว่า มัดราซะฮ์ดาร์ลุ้ลมุอัลลิมียะฮ์ และในช่วงทศวรรษที่ 1950 อีกแห่งหนึ่งคือมัดราซะฮ์อินโดนีเซียได้เปิดการสอนเช่นกัน นับตั้งแต่ทศวรรษดังกล่าวนี้ นักเรียนจากไทยได้เข้าศึกษาในระบบมัดราซะฮ์มากขึ้น แต่มิได้หมายความว่าการศึกษาแบบเดิมที่เน้นการสอนแบบ “ล้อมวง” หรือ “halaqah” ตามมัสยิดและบ้านของผู้รู้จะไม่ได้รับความนิยมนับแต่ประการใด การศึกษาแบบดั้งเดิมยังคงมีต่อไป

ดังนั้นจะเห็นได้ถึงการเปลี่ยนแปลงนับแต่ทศวรรษที่ 1930 เป็นต้นมา มัธยมศึกษารุ่นแรกได้กำเนิดขึ้น และยิ่งปรากฏมากขึ้นตามลำดับในยุทศวรรษที่ 1960 และ 1970 เมื่อมีนักเรียนที่สำเร็จการศึกษาจากฮารามัยน์เดินทางกลับมายังสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มัธยมศึกษาสุदारุลมาอิฟ อัล-วาฏอนียะฮ์ ปัตตานี ที่สร้างขึ้นโดยอัญญีสุหลง อับดุลกอเดร์ในปี ค.ศ 1933 ถือเป็นมัธยมศึกษาแห่งแรกที่ถือกำเนิดในบริเวณนี้ และยังมีมัธยมศึกษาที่เกิดขึ้นบ้างในทศวรรษต่อมา อย่าง มัธยมศึกษาอัลอิสลาฮ์อัล-คินียะฮ์ กรือเซะ (ค.ศ 1945) และมัธยมศึกษาสุदारุล อันวัร สาวอ รือเสาะ (ค.ศ 1946) และมัธยมศึกษาอัล-ตะอวะฮ์ โกลโพร (ปลายทศวรรษที่ 1940) เป็นต้น ระบบมัธยมศึกษายังคงดำเนินต่อไปในยุคต่อมา โดยเฉพาะในยุคทศวรรษที่ 60 และ 70 นั้นเป็นยุคที่มีมัธยมศึกษาเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก พร้อมๆ กับการกลับมาของบัณฑิตจากตะวันออกกลางทั้งจากฮารามัยน์ และประเทศอื่นในละแวกเดียวกัน ก่อนที่มัธยมศึกษาทั้งหมดจะได้รับการปรับเปลี่ยนหลักสูตรและการนำเอาหลักสูตรบูรณาการของรัฐเข้ามาใช้ มัธยมศึกษาเกือบทั้งหมดจึงได้รับการพัฒนามาเป็นโรงเรียนราษฎรสอนศาสนาอิสลาม และโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามตามลำดับมาจนกระทั่งสามารถสถาปนาสถาบันอุดมศึกษาอิสลามเอกชนซึ่งถือเป็นผลพวงการพัฒนาการศึกษาที่ไม่เคยหยุดนิ่งของสังคมมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและวิถีชีวิต

อิสลามคือประมวลกฎระเบียบแห่งวิถีชีวิตที่มีความเกี่ยวเนื่องในทุกแง่มุมของชีวิต ซึ่งครอบคลุมและสอดคล้องกับความต้องการและสามัญสำนึกของมนุษย์ ที่ครอบคลุมด้านความเชื่อและจิตวิญญาณ คุณธรรมและจริยธรรม สังคมและสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและการเมือง ภาษาและศิลปะ การศึกษาและการพัฒนา ความสัมพันธ์และการประกอบอาชีพ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับมนุษย์สู่การสร้างอารยธรรมอันสูงส่งและจรรโลงสังคมภายใต้ป้าผู้เคารพภักดีต่ออัลลอฮ์

ดังนั้นพฤติกรรมทุกอย่างของมุสลิม แม้กระทั่งความตั้งใจของจิตสำนึกจึงถูกควบคุมโดยคำสอนในอิสลามและต้องมีความเกี่ยวข้องกับหลักศาสนบัญญัติที่ถูกต้องที่ได้รับการตีความโดยนักวิชาการศาสนาผู้ทรงคุณธรรม

การยึดมั่นในอิสลามของมุสลิม อาจเกิดภาวะการเผชิญหน้ากับชนต่างศาสนิกตราบใดที่เกิดความไม่เข้าใจระหว่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากมุสลิมปฏิบัติศาสนาอย่างไม่เข้าใจในแก่นแกน ไม่มีความรอบด้าน และไม่สามารถประยุกต์ใช้ระหว่างหลักศาสนบัญญัติกับวิถีชีวิตที่มีความเป็นพลวัตรอยู่ตลอดเวลา

ในเรื่องนี้ศาสนาอิสลามได้ระบุถึงคำสอนหลายตอนที่ถือว่าความหลากหลายทางด้านภูมิศาสตร์ ประชากรศาสตร์ และวงศ์ตระกูลของมนุษย์ คือหนทางสู่การเสริมสร้างปฏิสัมพันธ์ เกื้อกูล เอื้อเฟื้อ ซึ่งกันและกัน มิใช่เป็นต้นเหตุแห่งการบาดหมาง การพยายาม การเข่นฆ่า สงครามและการนองเลือดระหว่างกัน อิสลามปฏิเสธการบังคับในการนับถือศาสนา อิสลามส่งเสริมให้มุสลิมใช้สุนทรียสนทนาระหว่างชนต่างศาสนิกโดยใช้หลักเหตุผลและสติปัญญา (อุมัร อุบัยด์ หะสะนะฮ์, 2007)

สรุปและอภิปรายผล

อิสลามกับวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่คาบเกี่ยวกัน จึงจำเป็นต้องศึกษาให้ลึกลงไประหว่างสิ่งที่เป็นคำสอนและหลักการศาสนาอิสลาม กับประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมแบบมลายู ดังนั้นทุกฝ่ายต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาและอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นตราบใดที่ไม่ขัดแย้งกับหลักการอิสลามที่ถูกต้อง การพัฒนาวัฒนธรรมมลายูจึงไม่เพียงแต่สร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจจากผู้คนในท้องถิ่นเท่านั้น แต่ยังเป็นประตูสู่การสร้างปฏิสัมพันธ์กับโลกภายนอกกว้างใหญ่ที่มีผลประโยชน์มหาศาลที่ไม่สามารถประเมินเป็นตัวเลขได้

ปัจจุบันได้เกิดวิธีการสะสมกำไรที่ต้องแลกเปลี่ยนกับการพังทลายของระบบสังคม สังคมโลกได้ลดค่าเข้าสู่การแสวงหากำไรแบบโบราณและป่าเถื่อนอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาของมาเฟียโลกที่สร้างอิทธิพลและแผ่ขยายอำนาจทางการเมือง เพื่อสถาปนารัฐอันทะลุมที่ระรานเกรงสร้างความพินาศบนผืนแผ่นดินทั่วทุกหย่อมหญ้า

โลกปัจจุบัน ได้ตกอยู่ภายใต้อำนาจ “วัฒนธรรมล่าเหยื่อ” (Predatory Culture) อันก้าวร้าวรุนแรงยิ่ง ๆ ขึ้นไป ด้วยพลังทุนนิยม เทคโนโลยีและจินตนาการของระบียบเศรษฐกิจใหม่ การต่อสู้แข่งขันแพ้ชนะและกิเลสการผลิตรายการบริโภคอันเป็นผลพวงตามมา ได้รับการเชิดชูบูชาขึ้นเป็นคุณธรรมเพื่อให้บรรลุถึงสิ่งที่เรียกขานกันว่า “การจำเริญเติบโตทางเศรษฐกิจ” ถึงแม้จะอยู่บนหยาดน้ำตาและคราบเลือดของเพื่อนร่วมโลกก็ตาม

อิสลามสอนว่าความหลากหลายทางวัฒนธรรมคือสะพานสู่การสร้างความรู้จักและสานสัมพันธ์ระหว่างสังคมมนุษย์ หากเป็นที่มาของการปะทะทางอารยธรรมที่ได้กลายเป็พื้นฐานคิดของสังคมโลกในภาวะปัจจุบันแต่อย่างใดไม่ คำสอนของอิสลามจึงก้าวโผนไปยังการจัดระเบียบให้มนุษย์รู้จักการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับตนเอง สังคม สิ่งแวดล้อมรอบข้าง โดยถือว่าเป็นภาระหน้าที่ของทุกคนที่ต้องรับผิดชอบและร่วมมือกันปกป้องอนุรักษ์และจรรโลงสังคม เพื่อพัฒนาชีวิตมนุษย์ที่ครอบคลุมและสมบูรณ์ มีความผูกพันอย่างแนบแน่นกับพระเจ้าผู้ทรงสร้างและผู้บริหารจัดการสากลจักรวาลอันเกรียงไกร ภารกิจหลักของมุสลิม คือการเอื้ออำนวยให้เกิดระบบและกระบวนการสันติสุขบนโลกนี้ที่สามารถสัมผัสได้ในชีวิตจริง ซึ่งถือเป็นเจตนารมณ์อันสูงส่งของอิสลาม

อิทธิพลอิสลามต่อวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ของผู้คนมลายู-มุสลิม ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ถูกสั่งสมมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานและหล่อหลอมจนกลายเป็นวัฒนธรรมมลายูที่มีอัตลักษณ์ของตนเอง มีความผูกพันและมีความหวงแหนพร้อมอนุรักษ์ปกป้องรักษาสู่อนุชนต่อไป การรับเอาอิทธิพลภายนอกเกิดจากการสังคมมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีการปฏิสัมพันธ์กับโลกภายนอกมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในฐานะที่เป็นเมืองท่าในอดีต และเป็นพื้นที่ชายแดนในปัจจุบัน จึงเปิดโอกาสทำให้เกิดเกี่ยวพันกันทางวัฒนธรรม ทั้งการปฏิเสธ การรับหรือซึมซับวัฒนธรรมและการผสมผสานจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมของตน ขณะที่วัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีอยู่ก่อนในสังคมได้ค่อย ๆ ลดลงไป ด้วยด้วยเหตุปัจจัยความขัดแย้งอย่างชัดเจนกับหลักการศาสนาอิสลาม ความไม่จำเป็นต้องนำมาใช้ใน

สภาพการณ์ปัจจุบัน และกระแสการฟื้นฟูอิสลามในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 ที่สัมผัสได้ในสังคมไทยทั้งในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้และภาคกลางของไทย ขณะเดียวกันเงื่อนไขของรัฐธรรมนูญไทยที่ไม่ปิดกั้นเรื่องความเชื่อและศาสนา ความแตกต่างในรายละเอียดศาสนาและการตีความในเรื่องวัฒนธรรมจากพื้นฐานการศึกษา และแหล่งที่ศึกษาต่างกันของนักการศาสนาที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของคนในพื้นที่ ทำให้มีผลต่อการคงอยู่ของบางวัฒนธรรมและย่อมมีส่วนต่อวิถีการดำเนินชีวิต (ไพชอล คาโอ๊ะ นูมาน หะยีมะแซ อีสมาแอ กาเต๊ะ และมุหัมมัดตอลาล แกมะ, 2565)

สังคมมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ อาจมีความสับสนในการทำความเข้าใจและแยกแยะระหว่างวัฒนธรรมมลายูกับคำสอนของอิสลามซึ่งมีขอบเขตและอาณาบริเวณที่กว้างกว่ามาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมมลายูที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษที่ได้รับอิทธิพลจากอารยธรรมพุทธ-ฮินดูในอดีตกาลซึ่งอาจขัดแย้งกับหลักการอิสลามที่ถูกต้อง อิทธิพลของศาสนาอิสลามต่อวัฒนธรรมมลายูอาจมีการตอบรับแตกต่างกันบ้างในบางประเด็น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความรู้ทางศาสนาอิสลาม ซึ่งมีที่มาจากโลกมุสลิมในตะวันออกกลางเป็นหลัก มุมมองและทัศนะที่ได้รับมาผ่านกระบวนการศึกษาหาความรู้และแหล่งความรู้ย่อมหล่อหลอมมุมมองและทัศนะที่มีต่อการตอบสนองต่อวัฒนธรรมที่ต่างกัน

เอกสารอ้างอิง

เอกสารอ้างอิงฉบับภาษาไทย

ไพชอล คาโอ๊ะ นูมาน หะยีมะแซ อีสมาแอ กาเต๊ะ และมุหัมมัดตอลาล แกมะ. (2565). พลวัตวัฒนธรรม

ในสังคมมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้. *วารสารอิสลามศึกษา*, 13(2): 100-130.

ศรีศักร วัลลิโภดม และคณะ. (2550). *เล่าขานตำนานเมืองใต้*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล.

อุมัร อุบัยด์ หะสะนะฮุ. (2007). *ไม่มีการบังคับ แก่นแท้แห่งศาสนาอิสลาม*. (มัสตัน มาหะมะ แปล). ยะลา: สถาบันอิสลาม มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา.

เอกสารอ้างอิงฉบับภาษาต่างประเทศ

al-Attas, S. N. (1972). *Islam dalam Sejarah dan Kebudayaan Melayu*. Kuala Lumpur: UKM Press.

Darwish Harahap. (1992). *Sejarah Pertumbuhan Bahasa Melayu*. Pinang : Penerbit USM.

Makmur Haji Harun et al. (2018). *Jawi Writing in Malay Archipelago Manuscript: A General Overview*, *MATEC Web of Conferences* mateconf/ (21-January- 2023)

Muhammad Lazim Lawei. (2005). *Sejarah dan Perkembangan Agama Anutan Masyarakat Melayu Patani*. Pusat Kebudayaan Islam : Kolej Islam Yala.